

Він той, хто бачив війну зсередини. Чиї книги спаловали нацисти. Хто зазнав краху ілюзій та пережив тяжкі роки еміграції... Ерих Марія Ремарк — людина, яка попри всі випробування не втратила жаги до життя та здатності до щирого кохання і справжньої дружби.

«ЧАС ЖИТИ І ЧАС ПОМИРАТИ»

1944-й. Війна добігає кінця. Рядовий Ернст Гребер повертається зі Східного фронту додому у відпустку. Але рідне місто зруйноване бомбардуванням. Розшукуючи батьків, Ернст зустрічає Елізабет... У них обмаль часу. Однак ці кілька днів, що вони провели разом, здатні вмістити в себе все життя. Все їхнє коротке життя і велике кохання, у якого немає майбутнього... Коли весь світ руйнується, коли хтось за тебе вирішує, що тепер — час помирати, так хочеться — жити...

«ЛЮБИ БЛИЖНЬОГО ТВОГО»

Важкий подих війни змушує їх тікати з нацистської Німеччини. Вони більше не мають ні батьківщини, ні минулого, ні майбутнього. Але, блукаючи передвоєнною Європою, попри страх і злидні вони все ж таки знаходять у собі сили залишатися людьми та не боятися кохати... Люби ближнього твого — сказав Христос. Люби ближнього — повторив Ремарк. Навіть коли навколо суцільна темрява. Особливо тоді.

«ТІНІ В РАЮ»

Багатьом біженцям Америка здавалася землею обітованою, де немає ні війни, ні злиднів. Але де взяти сили, щоб почати життя наново? Вигнанцям, спустошеним тугою за власним минулим, ніде немає місця...

www.bookclub.ua

ISBN 978-966-14-9125-9

9 789661 491259

www.trade.bookclub.ua

Час жити і час помирати
Люби ближнього твого
Тіні в раю

ЕРИХ МАРІЯ
РЕМАРК

Час жити і час помирати

Люби ближнього твого

Тіні в раю

ЕРИХ МАРІЯ
РЕМАРК

КЛУБ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

ЕРИХ МАРІЯ
РЕМАРК

Час жити і час померати

Люби ближнього твого

Тіні в раю

ERICH MARIA REMARQUE

Zeit zu Leben und Zeit zu Sterben
Liebe Deinen Nächsten
Schatten im Paradies

ROMANE

ЕРИХ МАРІЯ РЕМАРК

Час жити і час помирати
Люби ближнього твого
Тіні в раю

РОМАНИ

ХАРКІВ **КЛУБ**
2015 **СІМЕЙНОГО**
ДОЗВІЛЯ

УДК 821.112.2
ББК 84.4НІМ
РЗ7

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Публікується за сприянням
Mohrbooks AG Literary Agency and Synopsis Literary Agency
Перекладено за виданням:
Remarque E. M. Schatten im Paradies : Roman / Erich Maria
Remarque. — Köln : Verlag Kiepenheuer & Witsch, 2011. — 480 S.
Переклад з німецької *Юлії Микитюк*

Надруковано за виданнями:
Ремарк Е. М. Час жити і час помирати : роман —
Київ : Дніпро, 1974. — 327 с.
Ремарк Е. М. Люби ближнього твого : роман —
Київ : «Всесвіт», 1966, № 8—10

Ілюстрація на обкладинці *RomaN*
Художник *Олександр Семякін*

Liebe Deinen Nächsten © New
York University, successor-in-
interest to the literary rights of
The Estate of the Late Paulette
Goddard Remarque, 1941

Zeit zu Leben und Zeit zu Ster-
ben © New York University, suc-
cessor-in-interest to the literary
rights of The Estate of the Late
Paulette Goddard Remarque,
1954

Schatten im Paradies © New York
University, successor-in-interest
to the literary rights of The Estate
of the Late Paulette Goddard Re-
marque, 1971

© Hemiro Ltd, видання українською
мовою, 2015

© Книжковий Клуб «Клуб Сімей-
ного Дозвілля», переклад та ху-
дожне оформлення, 2015

ISBN 978-966-14-9125-9 (укр.)
ISBN 978-3-462-02687-0 (нім.) (Тіні в раю)

ЧАС ЖИТИ
І ЧАС ПОМИРАТИ

У Росії смерть пахла інакше, ніж в Африці. В Африці, під шаленим обстрілом англійців, мертвим теж доводилося довго лежати на нейтральній смузі, чекаючи, поки їх поховають, але сонце робило своє. Нічний вітер приносив солодкуватий і важкий запах — мерців розпирало газами; наче привиди, зводились вони у світлі чужих зірок, немов знову збиралися піти в бій — мовчки, без надії, наодинці. Але вже перед світанком вони всихали і, неймовірно зморені, припадали до землі, немовби хотіли заритися в неї. І коли потім їх знаходили, більшість із них були легесенькі й висхлі, а від деяких через тиждень залишались хіба що скелети, котрі потріскували кістками у тепер завеликих мундирах. Це була суха смерть, у пісках на сонці та вітрі. У Росії смерть була липка та смердюча.

Дощ сівся кілька днів. Сніг розтавав. А ще місяць тому намети сягали людського зросту. Розбите село, що складалось на перший погляд із самих лише спалених дахів, щодня збільшувалося в розмірах — у міру того, як меншало снігу. Спочатку з-під нього визирнули віконні рами, за кілька ночей з'явилися двері, згодом — східці ганків, що спускалися прямо в брудно-білу кашу. Сніг усе танув і танув, і з-під нього з'являлися мертві. Вони лежали тут уже давно. Село безліч разів переходило з рук до рук — у листопаді, грудні, січні й тепер, у квітні. Його займали й залишали, залишали і знову займали, а завірюха так замітала вбитих, що нерідко через кілька годин санітари вже не могли їх розшукати. І мало не щодня біла ковдра знову вкривала руїни, немов та сестра-жалібниця, що застилає білим простирадлом закривавлене ліжко.

Спершу показалися забиті в січні. Вони лежали зверху й проступили вже на початку квітня, невдовзі після того, як почав танути сніг. Тіла закам'яніли на морозі, обличчя здавалися виліпленими із сірого воску.

Їх скидали в могилу, мов колоди. На узвишші, біля села, де снігу було менше, його розгорнули та продовбали мерзлу землю. Це була важка робота.

У забитих у грудні виявлялася зброя, яка належала забитим у січні, — гвинтівки і гранати вгрузали в сніг швидше, ніж тіла; інколи

знаходили й каски. У цих трупів було легше зрізати розпізнавальні знаки під мундирами, від талого снігу одяг уже встиг розмокнути. Вода стояла і в роззявлених ротах, наче в утоплеників. Деякі трупи вже трохи повідтавали, і коли їх переносили, тіла ще не згиналися, але руки вже звисали і гойдалися в такт ході, немовби посилаючи вітання з жакливою, майже цинічною байдужістю. У всіх, хто полежав на сонці, спершу розмерзались очі. Вони вже втратили природний блиск і стали драглистими, незвичними. Крига повільно танула й витікала з очей. Здавалося, трупи плачуть.

Несподівано на кілька днів повернулись міцні морози. Сніг узявся крижаним панциром, перестав просідати. Та незабаром знову повіяв гнилий, розпарений вітер.

Спочатку на білому тлі з'явилася сіра пляма. За годину вона перетворилась на руку, піднесену до неба і скорчену судомою.

— Ще один, — мовив Зауер.

— Де? — запитав Іммерман.

— Там, біля церкви. Може, спробуємо відкопати?

— А навіщо? Вітер сам відкопає. За церквою ще чимало снігу. Може, в метр, а то й два. Це чортове село лежить у якійсь улоговині. Чи тобі знову кортить набрати в чоботи крижаної води?

— Та ні, дякую! — Зауер кинув погляд у бік кухні. — Не чув, що даватимуть жерти?

— Капусту. Капусту зі свининою, картоплю і воду. Свинини, як завжди, не вистачить.

— Капуста! Звичайно! Утрете на цьому тижні. — Зауер розстебнув штани і став до вітру. — Ще рік тому струмись бив, мов із шланга, — гірко зауважив він. — Як у справжнього військового. І почувався я добре. Харчі були першокласні! Щодня ми давали належну кількість кілометрів! Думав, уже скоро й додому. А тепер справляю малу нужду, як інші, — ні тобі настрою, ні задоволення.

Іммерман засунув руку під мундир і заходився солодко чухатись.

— А мені байдуже, мені все оце байдуже — тільки б знову стати цивільним.

— А мені, гадаєш, ні? Та тільки схоже на те, що ми довіку зостанемось солдатами.

— Атож. Будь героєм, доки не вріжеш дуба. Тепер лише есесівці мочаться по-справжньому. — Зауер застебнув штани. — Чом би й не так! Уся найбрудніша робота лягає на наші плечі, а почесні — їм. Ми по два-три тижні б'ємося за яке-небудь кляте містечко,

а в останній день з'являються есесівці й переможно входять у нього першими. Поглянь лише, як з ними панькаються. Шинелі в них завжди найтовщі, чоботи найкращі, а шмат м'яса найбільший!

Іммерман усміхнувся:

— Тепер уже й есесівці не беруть міст. Тепер і вони дають драла. Точнісінько, як ми.

— Е ні, не так. Ми не розстрілюємо й не палимо все, що трапляється на шляху.

Іммерман перестав чухмаритись і насторожився.

— Що це сьогодні з тобою? — запитав здивовано. — Раптом якісь людські інтонації прорізались? Не дуже розганяйся, а то почує Штайнбреннер і не розминуться тобі зі штрафною ротою. А сніг перед церквою тим часом осідає нижче! Руку вже видно аж по лікоть.

Зауер поглянув у бік церкви.

— Якщо сніг танутиме так і далі, то завтра небіжчик висітиме на якому-небудь хресті. Непогане місце. Якраз там, де цвинтар.

— Хіба там цвинтар?

— Звичайно. Ти що, забув? Адже ми тут один раз уже побували. Під час останнього наступу наприкінці жовтня.

Зауер схопив свій казанок:

— А ось і похідна кухня! Мерщій до неї, а то перепадуть нам самі помії.

Рука росла й росла. Здавалося, це вже не сніг тане, а вона сама повільно підіймається із землі, неначе німа загроза, закам'яніле воляння про допомогу.

Командир роти Рае зупинився.

— Що воно там таке?

— Якийсь мужик, пане лейтенант.

Рае придивився пильніше, розглядаючи вицвілий рукав.

— Це не росіянин, — сказав він.

Фельдфебель Мюкке поворушив у чоботях пальцями ніг. Він не міг терпіти ротного командира. Щоправда, він і зараз стояв перед ним струнко — дисципліна понад усякі там особисті почуття, але, щоб виявити своє презирство, непомітно ворухив пальцями ніг у чоботях. «Йолоп, — думав він. — Базікало!»

— Нехай його витягнуть, — звелів Рае.

— Слухаюсь!

— Негайно ж надішліть туди кількох людей. Видовище не з приемних!

«Ганчірка, — думав Мюкке. — Уже наклав у штани! Неприємне видовище! Може, ми ще не надивились на мерців!?»

— Це німецький солдат, — сказав Рае.

— Слухаюсь, пане лейтенант! Ось уже чотири дні ми знаходимо тільки росіян.

— Нехай його витягнуть. Тоді довідаємось, хто він.

Рае попростував до своєї квартири. «Самовпевнена мавпа, — думав Мюкке. — Має піч, теплу хату ще й залізного хреста¹ на шії. А в мене чортма навіть залізного хреста першого ступеня. А я ж заслужив його не менше, ніж цей усі свої брязкальця».

— Зауере! — гукнув він. — Іммермане! До мене! Не забудьте лопати. Хто там ще є? Гребере! Гіршмане! Бернінгу! Штайнбреннере, візьміть команду на себе! Бачите руку? Розкопайте і переконайтеся, чи то не німець. Коли німець — поховайте! Хоча б'юся об заклад, що ніякий то не німець!

Підійшов Штайнбреннер.

— Об заклад? — перепитав він. У нього був високий хлоп'ячий голос, якому він марно намагався надати чоловічої солідності. — На скільки?

Мюкке на мить завагався.

— На три карбованці, — сказав нарешті. — На три окупаційні карбованці.

— П'ять. Якщо менше п'яти, я не згоден.

— Гаразд. П'ять. Але платити обов'язково.

Штайнбреннер засміявся. Його зуби заблищали в промінні блідо-го сонця. Було йому дев'ятнадцять років, він мав біляве волосся і обличчя готичного ангела.

— Звичайно, платити! А як же інакше, Мюкке?

Мюкке не симпатизував Штайнбреннеру, але побоювався його і був з ним обережним. Усі знали, що той стовідсотковий нацист.

— Добре, добре. — Мюкке дістав із кишені портсигар вишневого дерева з випаленими на кришці квітами. — Сигарету?

— Можна!

— А фюрер не курить, Штайнбреннере, — недбало кинув Іммерман.

— Стули писок!

— Сам стули!

¹ Залізний хрест — орден у німецькій армії. (Тут і далі прим. перекл.)

— Ти тут, видно, розжирів! — Штайнбреннер скося поглянув на нього крізь довгі вії. — Мабуть, уже все позабував, га?

Іммерман розсміявся:

— У мене не така коротка пам'ять. І я знаю, на що ти натякаєш, Максє. Але й ти не забувай того, що сказав я: фюрер не курить. І тільки. Тут четверо свідків. А те, що фюрер не курить, відомо кожному.

— Годі патякати! — сказав Мюкке. — Треба копати. Наказ командира роти.

— Ну що ж, почнемо! — Штайнбреннер припалив сигарету, яку йому дав Мюкке.

— Відколи це в наряді курять? — запитав Іммерман.

— Ми не в наряді, — роздратовано заявив Мюкке. — Годі теревенити. Гіршмане, це й вас стосується! Ідіть відкопуйте росіянина.

— Це не росіянин, — сказав Гребер. Він сам підтягнув до вбитого кілька дощок і заходився звільняти від снігу руку та груди. Тепер стало добре видно мокрий мундир.

— Не росіянин? — Штайнбреннер спритно й упевнено, немов танцівник, пройшов по хистких дошках і присів навпочіпки біля Гребера. — А й справді! Форма німецька. — Він обернувся. — Мюкке, це не росіянин! Я виграв!

Важко ступаючи, Мюкке підійшов ближче. Пильно поглянув у яму, що повільно наповнювалась водою.

— Нічого не розумію, — промурмотів він. — Ось уже майже тиждень, як ми знаходимо лише росіян. Очевидно, цей з грудневих, тільки провалився глибше.

— А може, ще з жовтневих, — промовив Гребер. — Тоді тут проходив наш полк.

— Дурниці! З тих ніхто залишитись не міг.

— Ще й як міг. У нас тут був нічний бій. Росіяни відступили, а нам одразу ж наказали рушати далі.

— Це правда, — підтвердив Зауєр.

— Дурниці! Наша тилова служба напевно підбрала й поховала всіх убитих. Напевно!

— Не дуже це напевно. Наприкінці жовтня випав глибокий сніг. А ми просувалися тоді ще досить швидко.

— Я чую це від тебе вже вдруге. — Штайнбреннер поглянув на Гребера.

— Коли маєш охоту, можеш почути ще й втретє. Ми тоді перейшли в контрнаступ і просунулись більш як на сто кілометрів.

— А тепер ми що, відступаємо?

ЗМІСТ

Час жити і час померати (<i>пер. Юрія Петренка</i>)	5
Люби ближнього твого (<i>пер. Юрія Лісняка</i>)	299
Тіні в раю (<i>пер. Юлії Микитюк</i>)	603

Літературно-художнє видання

РЕМАРК Ерих Марія
Час жити і час помирати. Люби ближнього твого. Тіні в раю

Романи

Головний редактор *С. С. Скляр*
Завідувач редакції *Г. В. Сологуб*
Відповідальний за випуск *О. О. Григор'єва*
Редактор *В. І. Стах*
Художній редактор *Н. В. Переходенко*
Технічний редактор *А. Г. Верьовкін*
Коректори *Н. Я. Радченко, Г. В. Фурса*

Підписано до друку 22.05.2015. Формат 84x108/32. Друк офсетний.
Гарнітура «Academy». Ум. друк. арк. 50,4. Наклад 10000 пр. Зам. №

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано у ПРАТ «Харківська книжкова фабрика “Глобус”»
61012, м. Харків, вул. Енгельса, 11.
Свідоцтво ДК № 3985 від 22.02.2011 р.
www.globus-book.com

Видавництво Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
www.trade.bookclub.ua

ГУРТОВИЙ ПРОДАЖ КНИГ ВИДАВНИЦТВА

ХАРКІВ

ДП з іноземними інвестиціями
«Книжковий Клуб
“Клуб Сімейного Дозвілля”»

61140, м. Харків-140,
просп. Гагаріна, 20-А
тел/факс +38 (057) 703-44-57
e-mail: trade@bookclub.ua
www.trade.bookclub.ua

Київська філія

04073, м. Київ, просп. Московський, 6, кімн. 35,
тел. +38 (067) 575-27-55
e-mail: kyiv@bookclub.ua

Одеська філія

65017, м. Одеса, вул. Малиновського, 16-А, кімн. 109
тел. +38 (067) 572-44-28
e-mail: odessa@bookclub.ua

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»

служба роботи з клієнтами:

тел. +38 (057) 783-88-88

e-mail: support@bookclub.ua

Інтернет-магазин: www.bookclub.ua

«Книжковий клуб», а/с 84, Харків, 61001

Ремарк Е.-М.

Р37 Час жити і час померати. Люби ближнього твого. Тіні в раю :
романи / Ерих Марія Ремарк ; пер. з нім. ; худож. О. Семякін. —
Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. —
960 с. : іл.

ISBN 978-966-14-9125-9 (укр.)

ISBN 978-3-462-02687-0 (нім.) (Тіні в раю)

У темні часи добре помітно світлих людей... Героям романів Ремарка при-
пали саме такі часи. Війна, злидні, еміграція, втрата ілюзій, хиткість та безна-
дія... Їм довелося пережити стільки, що навіть усвідомити це важко. Але попри
все вони мають силу не зламатися і не страхаються жити. Вірити. Сподівати-
ся. Кохати...

УДК 821.112.2

ББК 84.4НІМ